

Η ΣΥΝΤΡΙΒΗ ΜΑΣ ΜΕΣΑ ΣΤΗ ΓΛΩΣΣΑ

ΖΑΤΕΛΗ: Η ΟΔΥΝΗ ΤΗΣ ΓΡΑΦΗΣ

Καλησπέρα σας και καλώς ήρθατε. Θέλω πρώτα πρώτα να ευχαριστήσω τη Ζυράννα Ζατέλη που μας κάνει τη μεγάλη τιμή να βρίσκεται απόψε εδώ. Θέλω επίσης να ευχαριστήσω τη Μαρία την Τσαγκαράκη στην οποία οφείλεται η δική μου παρουσία εδώ, αυτός ο προσωρινός επαναπατρισμός, θέλω να συγχαρώ και να ευχαριστήσω το φιλόξενο και ενεργά ποιητικό σύλλογο των φιλολόγων και κυρίως όλες και όλους εσάς που ήρθατε απόψε .

Σας ευχαριστώ, διότι το να υποδέχεσαι και να συναντάς όπως και το να παρουσιάζεις ένα πρόσωπο σαν τη Ζυράννα Ζατέλη στην πόλη σου, πάνω απ'όλα σημαίνει πως αποπειράσαι να το φιλοξενήσεις εντός σου και να το χωρέσεις, όπως έναν ξένο, που βρέθηκε στο κατώφλι του οίκου και στέκεται εκεί. Ο δικός μας ξένος απόψε είναι σπουδαία και ιδιαίτερη συγγραφέας. Είναι δηλαδή μια απείρως φιλόξενη ύπαρξη καθώς, όπως θα δούμε, προϋπόθεση της γραφής της **είναι η ξεχωριστή δυνατότητα που έχει να φιλοξενεί , με την ένταση του έρωτα και την συνεπή συνέχεια του θανάτου ζώντας, τεθνεότες και όλα τα πλάσματα της γης, τον χρόνο τους, το χώρο τους και τα συμβάντα, τα ρητά και τα άρητα του κόσμου ετούτου.**

Από τα πρώτα της κιόλας διηγήματα, που έκαναν μεγάλη αίσθηση, την *Περισινή αρραβωνιαστικά* και το *Στην ερημιά με χάρι*, φάνηκε η δύναμη της γραφής της κυρίως ως προς τη δυνατότητά της να **αποδίδει με πληρότητα το βάθος και το ρυθμό, το χωρικό και χρονικό εύρος μιας και μόνον στιγμής.** Τα εν λόγω διηγήματα αναπτύσσονται σε πρωτοπρόσωπη αφήγηση, σχεδόν ψιθυριστά, εισάγοντάς μας με συστολή σε αυτό που αργότερα πολλοί θα αποκαλούσαν *Ζατέλειο Σύμπαν*. Ένας κόσμος που χωρά ό,τι μπορούμε να δούμε και να αισθανθούμε αλλά κυρίως χωρά αυτά τα οποία συνήθως δεν θέλουμε ή δεν προλαβαίνουμε να δούμε, να αισθανθούμε, να θυμηθούμε ή να ομολογήσουμε τις πιο μύχιες και μυστικές συγκινήσεις , τα θαύματα και τα τραύματα που μας έχουν σημαδέψει, τα θαύματα και τα τραύματα που μας σημαδεύουν δια παντός αλλά ερήμην μας . Όταν όμως μιλάμε για θαύματα και τραύματα δεν εννοούμε απαραίτητα μεγάλα και ηχηρά συμβάντα. Μιλούμε για το χρώμα, το θρόισμα των φύλλων, ένα μαύρο πουλί στον ουρανό, ξαφνικά, μια βελόνα, το ταξίδι μιας βελόνας κι η

αίσθηση που σου αφήνει στο χέρι ένα φιλντισένιο κουμπί, ο επιτάφιος, ένα όνειρο ή το βλέμμα ενός ζώου, μια γεύση γλυκειά ή μια γεύση πικρή, το χρώμα και κάτι σκονισμένα μπουκαλάκια κάπου μέσα σε ένα ντουλάπι, την ώρα του λυκόφωτος. Θραύσματα από το *Ζατέλειο Σύμπαν*, που εάν χωρούσε σ' έναν ορισμό αυτός θα ήταν : **το ρίγος μπροστά στην τρομερή υλική παρουσία των πλασμάτων και των πραγμάτων.**

Μετά από τα διηγήματα, το 1993 εκδίδεται το μνημειώδες πια μυθιστορημα *Και με το φως του λύκου επανέρχονται*, με το οποίο η Ζατέλη εγγράφεται ηχηρά στο σύμπαν της παγκόσμιας λογοτεχνίας. Στη γραφή της, που γίνεται πια σε τρίτο πρόσωπο, βρίσκουν στέρεα τη θέση τους τα μεγάλα συμβάντα του βίου και θεματικά κυριαρχεί ο έρωτας και ο θάνατος. Τα υλικά της αφήγησης, η φόρμα, το περιεχόμενο, ο τρόπος με τον οποίο η Ζατέλη χειρίζεται τη γλώσσα, δημιουργούν ένα πλήρες μυθιστόρημα ανεβάζοντας επικίνδυνα τον πήχυ των λογοτεχνικών αξιώσεων. Τότε ακόμη πολλοί έλεγαν πως αποκλείεται η Ζατέλη να καταφέρει να γράψει κάτι ανώτερο από αυτό.

Η διάψευση άργησε μόνον 7 χρόνια. Υπακούοντας στη μαγική συνήχηση που την θέλει να εκδίδει κάθε 7 χρόνια, το 2001 η Ζατέλη μας παραδίδει το πρώτο μυθιστόρημα της τριλογίας *Ο θάνατος ήρθε τελευταίος*, υπό τον τίτλο: *Με το παράξενο όνομα Ραμάνθις Ερέβους*. Πρόκειται πράγματι για ένα μυθιστόρημα που θεματικά σφραγίζεται από το θάνατο και στο οποίο κατεξοχήν οφείλεται η πεποίθηση πως ο θάνατος είναι κυρίαρχος στη θεματολογία της Ζατέλη. Οφείλουμε ωστόσο, για να διορθώσουμε τα στερεότυπα, να πούμε πως για τη Ζατέλη ο θάνατος δεν αντιμετωπίζεται ως ένα στιγμιαίο θλιβερό συμβάν αφανισμού αλλά έχει παρελθόν και μέλλον κι όσο σφραγίζει τη ζωή άλλο τόσο σφραγίζεται απ' αυτήν. Διότι είναι το ζην που συμβαίνει εντός του θανάτου κι όχι το θνήσκειν που συμβαίνει εντός της ζωής. Κι αν στα έργα της παραχωρείται τόσοσ χώρος στο θάνατο- δεν είναι **επειδή ο θάνατος είναι το νόημα, ένας πλεονασμός ή αναπληρωτής του νοήματος αλλά επειδή είναι η ύλη του νοήματος που όπως ακριβώς ρυθμίζει τη ζωή έτσι ρυθμίζει και τη γραφή της Ζατέλη.**

Στο *Πάθος* χιλιάδες φορές, στο δεύτερο βιβλίο της τριλογίας που εκδόθηκε πέρσι, οι νεκροί του Ραμάνθις Ερέβους επιστρέφουν και γίνονται ομοτράπεζοι των ζωντανών σε ένα ευφορικό νεκρόδειπνο. Η παράξενη αυτή συνύπαρξη που συντελείται εντός της γραφής οφείλεται στην ηρωίδα του βιβλίου, στη Λεύκα, σε ένα πλάσμα που γεννήθηκε

συγγραφέας. Και σ' αυτό το βιβλίο όπως και στα άλλα της Ζατέλη υπάρχουν χιλιάδες σημεία στα οποία θα άξιζε να σταθούμε και να θίξουμε σε σχέση με τη μορφή και το περιεχόμενο. Όμως εδώ έχουμε την τύχη η ίδια η Λεύκα να αφηγείται την πάλη της με τη γλώσσα, τη γραφή και τα ανείπωτα. Το *Πάθος* χιλιάδες φορές αναφέρεται στο κατάσαρκο της γραφής, στον πυρήνα της εμπειρίας, στην οποία μας εμπλέκει κάθε φορά η Ζυράννα Ζατέλη, αυτής που έχει **να κάνει τελικά με τη συντριβή μας μέσα στη γλώσσα.**

Και εξηγούμαι: κάθε σελίδα της Ζατέλη αποκαλύπτεται σαν καλειδοσκόπιο φέρνοντας στο παρόν μας, στο τώρα, όχι μόνον μιαν αφήγηση με τα υλικά της, αλλά πράγματα-έναν κόσμο, που πιθανά υπάρχει εντός μας και ανακινείται- που πιθανά είναι ο κόσμος που αλλιώς τον αισθανόμαστε- εξαιτίας αυτής της γραφής- ένα συμβάν πάντως πέραν της ανάμνησης, πέραν της φαντασίας και πέραν της εμπειρίας. Ξεδιψούμε για λίγο βλέποντας πως μια αίσθηση, μια σκέψη, κάτι σαν **πλήρης εποπτεία** κατορθώνεται εκείνη την ώρα μπροστά μας, μέσα μας, απ' τη γραφή, δια της γραφής, για να επιστρέψουμε τάχιστα στην, ούτως ή **άλλως ένδειά μας, στην ίδια τη συντριβή μπροστά στο άρρητο.** Η δική μου αποψινή παρέμβαση δι' αυτών και εξ αυτών- είναι ένα αντίδωρο σ' αυτήν τη μαθητεία και εάν είχε τίτλο θα λεγόταν: **Η συντριβή μας μέσα στη γλώσσα.**

Ζατέλη: Η οδύνη της γραφής

Η λογοτεχνία που κάνει η Ζατέλη είναι αυτή η λογοτεχνία που ο Μπαρτ αποκαλεί *εύγραπτη* για να την διακρίνει από την *ευανάγνωστη*. Δεν μπορεί ποτέ να διαβαστεί απλά και μόνον καταναλωτικά- το διάβασα, το καταβρόχθισα, το τέλειωσα, το 'κλεισα και πάει -αλλά είναι μια γραφή που κυρίως μπορεί να ξαναγραφτεί, δηλαδή «μπορεί να παραχθεί σ' ένα διηγετικές παρόν». Λέγοντας «μια γραφή που μπορεί να παραχθεί σ' ένα διηγετικές παρόν» εννοούμε αυτήν τη γραφή, η οποία είναι έτσι φτιαγμένη ώστε να μας καθιστά –άμα τη αναγνώσει- «κατοίκους» του απέραντου χώρου που η γλώσσα Είναι. Ενός χώρου άπειρου και πολυσήμαντου, κάθε θραύσμα του οποίου διανοίγεται σ' ένα πλήθος νοημάτων και σημασιών, υποβάλλοντας μια ανάγνωση-πρόσληψη που πολλαπλασιάζει, εκ νέου, τα σημεία, τους κώδικες και τα νοήματα. Επιπλέον, ο τόπος της γλώσσας είναι ένας τόπος όπου το νόημα δεν είναι ποτέ παγιωμένο – ποτέ μοναδικό και αμετάβλητο. Διαφεύγει και ξεγλιστρά σαν να αναβάλλεται διαρκώς, μέσα στην ερμητικότητα του. Είμαστε ζωντανοί, ωστόσο, σημαίνει μόνον πως είμαστε εντός της

γλώσσας αφηγούμενοι και δι' αυτής αφηγημένοι. Κι Αυτό που κείται πέραν του χώρου που βρισκόμαστε, - εκεί που η γλώσσα σταματά- είναι ακριβώς η παγίωση του νοήματος- και νόημα παγιωμένο (η Ζυράννα θα έκανε λογοπαίγνιο με το παγωμένο) – σημαίνει νέκρα- άρση κάθε νοήματος. Η άρση -του - νοήματος επέρχεται με –είναι- το – συμβάν- του δικού μας θανάτου. Ο δικός μας θάνατος, λοιπόν, που πάντοτε έρχεται τελευταίος, είναι που συνορεύει με τη Χώρα της γλώσσας και όχι το Άρρητο. Καθώς το άρρητο εγκλείεται – μπορεί να εγκλειστεί- εντός της.

Θεωρητικολογίες, θα πείτε, και θα συμφωνήσω, καθώς πάντα τελικά είναι η ίδια η τέχνη που κρατά το μυστικό της και τη θεωρίας της. Με μια σημαντική διαφορά: όλα αυτά που ειπώθηκαν για τη γλώσσα υπάρχουν άρρητα- λέγονται χωρίς να ειπωθούν, τα μαθαίνουμε χωρίς να τα σκεφτούμε, σαν να λέμε, κ α τ ο ρ θ ώ ν ο ν τ α ι στην ίδια τη γραφή της Ζατέλη. (Δεν είναι τυχαίο που μια σχεδόν άφωνη- μουγκή η Ωραιοζήλη – τόπος των ανείπωτων -είναι το alter ego της Λεύκας, και η πρώτη γραφή αυτήν ζωντανεύει, αυτήν μιλά και φέρνει στο φως και μάλιστα υπό τον τίτλο *Της νεκρής αδελφής*. Είναι που οι μεγάλοι συγγραφείς, την ώρα που αφηγούνται μια ιστορία, αφηγούνται και μια στιγμή από την ίδια την ιστορία της γραφής)

Η Γραφή, το Άρρητο κι ο Θάνατος –τα εκ των ων ουκ άνευ της Ζατέλη (τον Έρωτα θα τον αφήσουμε για το τέλος). Ομολογεί η ίδια στους Λύκους: « δεν είναι μόνον ο έρωτας κι ο θάνατος ή ένα περιβάλλον παλίμψηστης παιδολατρείας αυτό που μας ελκύει εδώ και χρόνια να το διανύσουμε και εξιστορήσουμε σε βάθος. Είναι και κάτι άλλο, πολύ πιο φευγαλέο και μοναδικό, που μας καλεί σε αυτήν τη πάλη με το ανείπωτο, απ' όπου έλκουν το γένος τους όλες οι ηδονές και τα αινίγματα του λόγου. Μπορεί και να χαθούμε γράφοντας, να μην ξαναβρούμε τον δρόμο της επιστροφής κοντά σας- η μόνη λένε ηδονή που μένει ατιμώρητη είναι το διάβασμα».

Κατ' αντίστοιχο τρόπο στο Πάθος χιλιάδες φορές, η Λεύκα συχνά και ρητά θα αναρωτηθεί για την ουσία και τη οδύνη της γραφής. Πρόκειται για Χωρία που παρεκβαίνουν σαν ξόρκι και θυσία στην ίδια τη γλώσσα. Θα κατορθώσει ποτέ η Γραφή να περιέξει το άφατο βάθος, την ένταση, την άπειρη έκταση μιας και μόνον στιγμής; Κι αν το κατορθώσει, η στιγμή αυτή θα είναι προϊόν ανάμνησης, κάτι που προϋπήρξε, ένα βίωμα ή μια- κατά πως λένε σύλληψη; Μήπως η γραφή αναπαριστά μια πραγματικότητα και το ζήτημα είναι η πιστή της αναπαράσταση; Και εάν όχι, τι σχέση έχει με την

πραγματικότητα; Είναι απλά η μεταγραφή της; Και εκείνα τα αφανέρωτα που ζητά να πει είναι του κόσμου τούτου; Μήπως τελικά έχουμε να κάνουμε με μια αυτοβιογραφία; Και εάν ναι, τι γυρεύει αυτή η υποσημείωση δύο φορές σαν η γράφουσα να μπερδεύεται εντελώς σ' ένα ανάμεσα; Με ποιόν συνομιλεί; Και τι κόσμος είναι επιτέλους αυτός ο ενδιάμεσος, μέσα κι έξω από το κείμενο, ανάμεσα θανάτου και ζωής; Και ποια είναι αυτή η γραφή η περίτεχνη πλην άγνωστη ... η ανάποδη - η δεύτερη γραφή που δεν διαβαζόταν, δεν σου δινόταν αβασάνιστα; Και επιτέλους, τι ζητάει αυτή η γραφή και πάει και γράφεται μέσα στο καύκαλο μιας κατσίκας, κι άλλοτε πάνω στο χιόνι με χρυσή μελάνη, κι άλλοτε πάλι στο χώμα πριν το ανακατώσουν τα περιστέρια; Κι αν είναι έτσι, κι αν τελικά η γραφή βρίσκεται παντού, τίνος είναι; Ποιος την κατέχει, ποιος την γράφει; Η Λεύκα μ' ένα πυρωμένο σιδεράκι; Ή η Λεύκα που διψάει για μελάνι; Μήπως ο ίδιος ο Ντάφκος με τα δικά του πυρωμένα σίδερα; Ή μήπως τελικά η Ωραιοζήλη, κι ακριβώς επειδή της λείπουν οι λέξεις; Μήπως εν τέλει αυτή η γραφή δεν γράφεται αλλά άπαξ και για πάντα συμβαίνει σαν *χαράζεται στο σώμα μ' ένα πυρωμένο σίδερο* και πάλι απ' την αρχή;

Μην ψάχνουμε για απαντήσεις. Οι απαντήσεις μπορούν και βρίσκονται μέσα στο κείμενο, καθώς η γραφή της Ζατέλη δεν φέρει μόνον τη χάρη του ποιήματος αλλά και τη δύναμη μιας *ποιητικής*. Με άλλα λόγια η οδύνη γύρω από τη φόρμα και το περιεχόμενο, δεν εκφράζεται μόνον ρητά – αλλά περνάει μέσα στο λόγο- ανάμεσα από τις γραμμές - για να γίνει ένας στοχασμός πάνω στην ίδια τη γλώσσα.

Ένα μόνο παράδειγμα: σε όποια σελίδα και να σταθμεύσει κανείς, σε όποιο κεφάλαιο, ο ρυθμός του κειμένου, σφραγίζεται από ένα πλήθος μικρών παράπλευρων ιστοριών που εγκιβωτίζονται στην αφήγηση πριν από το συμβάν, αναστέλλοντας, σαν να λέμε, την έκβασή του. Αυτού του τύπου η ύφανση-κατεξοχήν χαρακτηριστικό της Ζατέλη- αυτοί οι αναβαθμοί που θα λεγε κανείς πως υπακούουν σε μια συνειρμική- σχεδόν γύρω από τη γραφή- περί γραφής- ακολουθία, λειτουργούν σαν περιοδικές αναμνήσεις. Εάν η σιωπή είναι το διάκενο της γραφής, οι αναμονές της Ζατέλη, αυτές οι ψιθυριστές ιστορίες που παρεμβαίνουν, είναι το περιεχόμενο αυτής της σιωπής. Λέμε σιωπή- και όχι αφωνία- δηλαδή ένα πράγμα ιερό, εντός του οποίου – η γραμμικότητα του αφηγηματικού χρόνου καταλύεται- όλα μετεωρίζονται και συνυπάρχουν, τίποτε δεν προηγείται και τίποτα δεν έπεται. Το αποτέλεσμα αυτών των σιωπών είναι η κατασκευή ενός συνεχούς

και διεσταλμένου αφηγηματικού παρόντος, το οποίο διευρύνεται και διευρύνεται ώστε να υποδεχθεί και να χωρέσει κυρίως αυτό που ήταν πριν λίγο και δεν είναι τώρα πια και αυτό που δεν είναι ακόμα τώρα. Κάτι που πάει μόλις να σχηματιστεί και κάτι που διαλύεται για να χαθεί. Το ασχημάτιστο ακόμα ή το φθαρμένο πια - το Σαν της ύλης. Αυτό χωράνε οι σιωπές. Το όχι πια και το όχι ακόμη. Κάτω από μια άλλη οπτική, τη θεωρητική που λέγαμε, αυτές οι σιωπές- οι ψίθυροι- οι παρεκβάσεις – αυτή η βαθμηδόν ανάδυση των θραυσμάτων της αφήγησης δηλοί πως το προς αφήγησιν δεν προϋπάρχει αλλά συμβαίνει εντός της γλώσσας, την ώρα που η γραφή συντελείται. Κι αυτό που είναι πριν από τη γραφή ακόμη και σχηματίζεται σιγά σιγά εντός της, είναι ούτως ή άλλως *δισθανές* σαν τους νεκρούς ομοτράπεζους των ζωντανών του πρώτου κεφαλαίου. Και εάν μου επιτρέπετε τον συνειρμό, έχουμε με αυτήν την έννοια μπροστά μας μια Νέκυια. Την κάθοδο σε έναν άλλο Άδη, όπου οι νεκροί- οι ψυχές- για λίγο μπορούν να φανερωθούν, να δουν και να μιλήσουν, μόλις πιούν αίμα, για να βυθιστούν ξανά αμίλητες στο αμίλητο. Δισθανείς αλλιώς από τους άλλους - που θα επιστρέψουν προσωρινά στον πάνω—φωτισμένο κόσμο. Άλλωστε για τη Ζατέλη η σκιά είναι το αίμα του φωτός και το σκοτάδι δεν είναι συνθήκη αλλά χώρος. Ο χώρος του άρρητου που κρύβει μόνον για να μπορέσει να φανερώσει.

Υπ' αυτήν την έννοια, η λευκή σελίδα της Ζατέλη, αυτή που απλώνεται μπροστά της πάλι, είναι ένα *σκοτάδι εν αναμονή* προς το οποίο αναγκαστικά αναφέρεται το ό,τι της γραφής- και της ζωής- ώστε να μπορέσει να είναι.

«Εκείνη την ώρα που δεν έρχεται ούτε πριν ούτε μετά που φέρνει πίσω τους ξενητεμένους με αναγραμματισμούς στα ονόματα ώστε να μην είναι όλα τόσο καθαρά και ξάστερα για να τους ξαναστείλει τόσο μακριά, πέρα απ' τα σκοτεινά νερά της Στύγας. Άλλωστε, όπως λέει η Λεύκα η γραφή αρχίζει τότε που δείχνει να έχουν τελειώσει όλα, τότε αρχίζει...» «Εν μέρει κρυφά εν μέρει φανερά έτσι τέλειωσαν κι έτσι άρχισαν»

Η Ζατέλη ως ΓΡΑΦΗ, λοιπόν, ούτε αναπαριστά, ούτε αντιγράφει, ούτε επινοεί καμιάν ..πραγματικότητα. Είναι ένα νυν, ένα συμβάν *που συγκροτεί την πραγματικότητα εντός μας*. Μια ενδιάμεσος που δεν γράφει, αλλά γράφεται εντός της γραφής. Εάν κάτι αυτοβιογραφείται είναι η ίδια η γραφή που μιλά εξ ονόματός της. Σ' αυτό το ευρύχωρο διαρκές παρόν που η Ζατέλη δημιουργεί το κείμενο απαντά, κι ας μην ερωτηθεί. (Λεύκα) *Ήταν η ίδια η ζωή εκεί πέρα που έκανε τα δικά της κι όποιος κατάλαβε το*

καταλάβαινε.

Είπαμε πως θα αφήσουμε τον Έρωτα για το τέλος αλλά μάλλον δεν μένει χρόνος. Ίσως και να μην ήρθε ακόμη ο χρόνος του. Οπότε εμείς τουλάχιστον, θα τον αφήσουμε αμίλητο, καθώς, στο δικό του το ασυντέλεστο, ίσως και να οφείλονται όλα.

Παρά τα λόγια, λοιπόν, είμαστε εδώ απόψε και εν σιωπή. Βράδυ, καταμεσής της άνοιξης, στην Καλαμάτα. Απόψε, 17 Απρίλη εδώ, σε μιαν αυλή, στη αυλή του σπιτιού του Ντάφκου, βραδιάζει και μια λεύκα, η Λεύκα, η Ραμάνθις Ερέβους, «τρέμει τόσο που θα την πάρει ο άνεμος, έτρεμε τόσο, πώς να μην την πάρει ο άνεμος.» Απόψε, εδώ μαζί μας η Λεύκα, η Ζυράννα Ζατέλη με ένα πυρωμένο σιδεράκι... Απόψε εδώ, κάποτε, πάντα τώρα, πάντοτε στο νυν του σώματος, μέσα στο θάνατο και μέσα στη ζωή, εμείς, ο Άλλος, το Πάθος χιλιάδες φορές.

ΝΙΚΗ ΓΙΑΝΝΑΡΗ

ΚΡΙΤΙΚΟΣ

(Παρουσίαση την εκδήλωση 17-04-2010)